

Marton Orsolya

OTTHON A SZÍNHÁZBAN

**14. dráMA – kortárs színházi találkozó, 2023. szeptember 18–23.,
Tomcsa Sándor Színház, Székelyudvarhely**

A dráMA színházfesztivál küldetése, hogy megismertesse a szakmai és nézőközönséggel a klasszikusok mellett megbújó kortárs szövegeket. Azt az űrt szeretné betölteni, amit a színházi kultúra mind alkotói, mind nézői oldalról mai napig tartó hagyományainak dominanciája okoz. Ebben az évben az *Otthon...vagy?!*-móttó fűzte össze az előadásokat, így vagy úgy, de a legtöbb előadás a hovatarozást, a közösség iránti igényt tematizálta. 6 nap alatt 13 nagyszínpadi, stúdió- vagy kocsmaszínházi előadást láthattak a fesztiválozók, és idén újra megjelentek a szakmai beszélgetések is. A nap végén pedig az udvarhelyi színészek által berendezett, feldíszített kocsmÁban beszélhettük és/vagy táncolhattuk ki magunkból az örömet, dühöt, csalódottságot, izgatottságot.

A dráMA a Reactor független társulat *Visul (Az álm)* című előadásával (r.: Dragoş Alexandru Muşoiu) nyitotta meg kapuit. Olyan színis diákokról szól az előadás, akik családi környezetüktől elszakadva, az egyetemet új otthonukként fogják fel. A valahová tartozás kényszeres igényéből fakadó érzelmi kiszolgáltatottság, érzékenység teret ad a „tanár mint mester”-kultusz kibontakozásának, esetleges túlbujánzásának. Az előadás azt a három évet mutatja be, amelynek során a diákokban megváltozik a tanárral szembeni attitűd, és a Stockholm-szindróma-szerű ragaszkodásból eltartás lesz. Persze, diákja válogatja, de a szégyen érzése senkinél sem marad el. Az előadásra jellemző, néha ízléstelen érzelmi túlbujánzás talán a musical műfajának tudható be, de ahogy ez a szakmai beszélgetésen beigazolódott, a téma fontosságának is. Az egyetemi gondok, „gikszerek” megvitatása sokszor nem jut tovább a kocsmaasztaloknál, ezért amikor az érintetteknek lehetőségük van más formában, nagyobb számú publikum előtt beszélni róluk, mint egy kidugaszolt csapból, csak folynak és folynak a történetek, a vélemények, és csak a következő előadás díszletének megépítése tudja beléjük fojtani a szót. Örömmel konstatáltam, hogy a dráMA képes megteremteni egy olyan biztonságos környezetet, ahol ezek az őszinte beszélgetések megszülehetnek.

Ha már a biztonságos környezetnél tartunk, akkor érdemes megemlíteni a sepsiszentgyörgyi *Napraforgó* című előadást, az első nap záróelőadását. A tízéves Janka (Varsányi Szabolcs), édesanyja (Pál Ferenczi Gyöngyi) mentális egészsége miatt képtelen a fantázia világába menekülni, hiszen családi otthonában nem kapja meg azt az érzelmi biztonságot, amely egészséges fejlődéséhez szükséges volna. Radu Afrim ízlésesen nyúlt Pass Andrea drámájának figuráihoz, belecsempészte rendezői védjegyeit (pl. egy hasonló vámpírt, mint *Az ördög próbája* c. előadásban), és így egy olyan koherens fantáziavilágot alkotott meg, amiben meg se kérdőjelezem, hogy

Visul (Az álom), Reactor Alkotói és Kísérleti Egyesület, Kolozsvár. Fotó: Kelemen Kinga

miért játssza Jankát egy magas hangon beszélő férfi. Ahogyan azt sem, hogy ebben a történetben senki nem hibás. A tanítónő (Gajzágó Zsuzsa) felé kacsintgató apa (Erdei Gábor) sem, aki csak gyengédségre vágyik, a pszichoterápiára szoruló anya sem, akiről egyértelmű, hogy szereti Jankát, de érzelmileg nem elég stabil ahhoz, hogy felnevelje.

Vitatható a roma kisgyerekek színpadi ábrázolása az előadásban, és a szakmai beszélgetésen kiderült, hogy a próbaanyag alatt többször szóba jött ez a dilemma. Ha a politikai korrektség kontextusában nézzük, szerintem a *Napraforgó* esetében azért nem sértő Erik (Kónya-Ütő Bence) és Dzszenifer (Korodi Janka) színpadi alakja, mert amellett, hogy a színészek magukra öltöttek egy-egy sajátos beszédmódot, mozgáskultúrát, a romák ábrázolása nem maradt meg dekoratív elemként, hiszen az előadás valós szituációkba helyezte roma karaktereit pl. Dzszenifer táskája Magyarországról van, a gyerekek nem tudtak aludni, mert nagyapjuk egész éjszaka bulizott.

Szerencsére nem csak a dráMA első napja volt tele vitatható kérdésekkel, a második nap repertoárja is tartogatott eleget. Ahogy a fesztivál ideje alatt megjelent blogbejegyzésemben¹ írtam, kedd az autobiografikus előadások napja volt: Polcz Alaine-ra, Caravaggióra és Frank Sinatrára emlékeztünk. Ha a fesztivál mottójának szemüvegén keresztül nézek erre a három előadásra, akkor így vagy úgy, de mindhármuk otthona megjelent előttünk: a *Teljes lényeddel – Polcz Alaine élete* (r.: B. Török Fruzsina) című előadás díszlete (székek, asztalok) Polcz Alaine lakását juttatták eszembe, a temesvári előadás díszletében Caravaggio heverője, halálának helyszíne, míg Frank Sinatrának a színpad jelentette az otthonot. A *Teljes lényeddel – Polcz Alaine élete* és a *Frankie, a király és a kárhozott* (r.: Zakariás Zalán) című előadások hangulatát a nézőkkel való barátkozás jel-

¹ <https://www.facebook.com/draMA.kortarsszinhazitalalkozo/posts/pfbid02yqxZpBuqv79FRHvAS6q8R7nVngPnJ3LZC4X11AoDVA8cKRryCKt2kozgBEBWtjKml>

lemezte, bár a párbeszéd egyoldalú volt. A temesvári *Caravaggio* (r.: Visky Andrej) című előadás inkább a látványszínház felől közelítette meg Caravaggio életét, a festő műzsái, modelljei életre kelnek, és miközben segítenek elmesélni Caravaggio életét és halálát, rekonstruálják festményeit.

Látva ezeket az előadásokat, felmerült bennem, hogy vajon a színház eszközei képesek-e arra, hogy átfogóan bemutassák egy híres ember életét. Az életrajzi alkotások esetében a nézői elvárások ugyanannyira, ha nem erősebbek, mint egy közismert dráma esetén. A dokumentarizmus és a fikció határán mozgó előadások hatásmechanizmusának egyik legfőbb összetevője az, ahogyan a híres ember köztudatban élő képét ábrázolja. De a filmekkel ellentétben a színház meg tudná teremteni azt az intimítást, ami által a halhatatlanok is lélegző emberek lehetnének. Sajnos a keddi nap egyik előadása sem élt ezzel a lehetőséggel, mindhárom beleragadt a híres emberek köztudatban élő, túlromanticizált alakjába.

A szerdai nap kerekasztal-beszélgetéssel kezdődött, ahol az erdélyi magyar színházak jövője volt terítéken, az új kormányrendelet tükrében. A beszélgetésen közvetlen érintettként jelen volt az udvarhelyi színház, valamint a néptáncműhely igazgatója, Nagy Pál és Orendi István; a gyergyói, Albu István és a szatmári színház igazgatója, Stier Péter. Már az elején egyértelművé vált, hogy a beszélgetés célja nem a megoldáskeresés, hanem a szempontok megosztása, a tájékoztatás. Dióhéjban összefoglalva: bár az augusztusban belengetett rendelettervezet a heves tiltakozások miatt enyhült, a kis színházaknak még mindig van félnivalójuk, hiszen a rendelet arra kötelezi az ötven főnél kevesebb alkalmazottal operáló kulturális intézményeket, hogy vagy szűnjenek meg, vagy szerveződjenek át, vonódjanak össze más intézményekkel. Így az udvarhelyi színház és néptáncműhely, illetve a gyergyói Figura is veszélyben van. Friss diplomásként, pályakezdőként két gondolat mocorgott bennem a beszélgetés alatt: örülök, hogy lehetőségem van átlátni a mostani helyzetet, de nem tudom, hogy a stabil megélhetést meddig tudja felülmúlni a színház iránti rajongásom.

A szerdai nap egyedüli előadása a szucsávi Matei Vişniec-társulat *Întorcerea acasă* (*Hazatérés*) című előadása volt, Botond Nagy rendezésében. Matei Vişniec szövege érintetlenül hangzik el (ez a szakmai beszélgetésen derült ki), az ő szövegének abszurditása találkozik Botond Nagy interpretációjával, amit nézőként az előadás látványvilágában (Andreea Săndulescu) és koherens szimbólumvilágában (pl. a szexualitás és a halál összefüggésének visszatérő szimbólumai) fedeztem fel. A színpadkép egy sír, ebben a sírban vannak felsorakozva a halottak, őket ugratgatja a parancsnok. A halottak haza akarnak menni, és céljuk érdekében bármit megtesznek. Szorongató tényező az idő múlása, hiszen az előadás előrehaladtával a sír oldalának tetején álló sírásó egyre több apró követ dob a halottakra, a végső temetés közeledtét jelezve. Bár az előadás egyértelműen az otthont, a hazatérést tematizálta, a fesztivál mottóját most inkább a saját

Caravaggio, Csiky Gergely Állami Magyar Színház, Temesvár. Fotó: Kelemen Kinga

nézői élményemmel hozom kapcsolatba. Az a színházi kultúra, amiben szocializálódtunk, az ott-hont, a megszokottat jelenti, és izlésvilágunk is e szerint alakul. Ezért, ha valami szokatlant látunk, teljesen természetes, hogy az első reakciónk az elutasítás. Én is megborzongtam, amikor azok a kis kövek hallhatóan megütötték a színészek testét. Először azt sem értettem, sőt idegesíttet, hogy stílzáltnak, de mégis maszturbálást imitálnak a színpadon. Viszont pont azért jó egy színházfesztivál, mert kellemetlen helyzetbe hoz, rávilágít arra, hogy nem csak az jó, amire én amúgy jegyet vennék. Viszont mint mindennek, a néző provokálásának is vannak határai. Ezt tematizálta a csütörtöki nap első előadása, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem román karának végzős színi osztálya, akik Ștefan Caraman *Întoarcerea de acasă (Visszatérés otthonról)* című darabját játszották tanáruk, Dana Lemnaru rendezésében.

A szöveg történetek egymásutánosságából áll, tematizálja az otthon elhagyását az egyetemi évek alatt, a bántalmazó apát, a nemi erőszakot. A szöveget pedig olyan provokatív elemek egészítik ki, amelyek legtöbbször a nézők részvételét igénylik, pl. a színésznő arra kér egy nézőt, hogy táncoljon vele, adjon neki egy cigarettát, hogy üsse meg, hogy markoljon rá meztelen mellére. Bár a provokációk arra hivatottak, hogy kiegészítsék, ráerősítsenek a szöveg mondanivalójára, aktív résztvevőt csikarjanak ki a nézőkből, ebben az előadásban pont az ellenkezőjért érték el, és nem a színésznők teljesítménye miatt. Csak a magam nevében tudok beszélni, de az előadás annyi erkölcsi és szakmai kérdést vet fel, hogy nem emlékszem az elmondott történetre. Végül is, lehet, hogy pont ez az előadás célja. De ha ez a helyzet, akkor meg bagatellizálja azokat az emberi történeteket, amelyek a szöveg gerincét alkotják. Bárhol is legyen az igazság, egy

dologban biztos vagyok: nem attól színész a színész, hogy bármit megcsinál a színpadon. Ez az állítás az előadásról szóló szakmai beszélgetésen szilárdult meg bennem, amikor a rendező-pedagógus viccesen beszólt, hogy „nem, kislányom, a néző nem elutasított, amikor nem akart rámarkolni a mellre, hanem te nem tudtad meggyőzni, tehát (ezt már én teszem hozzá), nem vagy jó színész”. Lejártnak tartom azt a kijelentést, hogy a színész verve jó, ugyanúgy, ahogy azt is örömmel konstátálom, hogy egyre többünkben, akik egyetemisták, már nem a színház túlidealizált és -romanticizált képe él.

A csütörtöki nap záróakkordja a vendég-látó Tomcsa Sándor Színház Ábel. Rengeteg című előadása volt, Tóth Tünde rendezésében. Nagyon ismert vagy iskolában kötelező olvasmányok színpadravitele esetén szerintem az az egyik legnehezebb alkotói feladat, hogy az előadás ne rongtsa el a néző olvasmányélményét. Az Ábel. Rengeteg letisztult, de expresszív látványvilágával (Golicza Előd, Lokodi Aletta), meseszerű dallamaival (Cári Tibor) és mozgáskultúrájával (Ruszuly Ervin), valamint a kissé bábszínházra hajazó, tárgyanimációs világteremtésével egy élettel teli, játékos előadás, ami alatt eszembe se jutott, hogy „De ez

Întoarcerea acasă (Hazatérés), Matei Vișniec Színház, Szucsáva. Fotó: Kelemen Kinga

nem is így van a könyvben!” Bár a szöveg epikus maradt, kiegészült olyan elemekkel, amelyek drámaiságot csempészték bele: életre kelt a macska, a kutya, a kecske és a fegyverek is, az előadás dinamikáját pedig a színészek lendülete, a dinamikus apró mozgások és dalok szolgáltatták.

A pénteki nap is két előadást tartogatott a látogatók számára: az udvarhelyi társulat *EXIT/KIJÁRAT* (r.: Zakariás Zalán) és a kolozsvári társulat *Iffjú barbárok* (r.: Ifj. Vidnyánszky Attila) című előadását. Matei Vișniec *EXIT/KIJÁRAT* című darabjában a háború pusztításait két női sorson keresztül követhetjük végig: Veres Orsolya és Pál-Varga Márta expressziven keltette életre a két nő közötti beteg-doktor és nő-nő viszonyt, finom játékkuk által a szakmai viszony organikusán csapott át személyesbe.

Az *Iffjú barbárok* a *Kinek az ég alatt senkije sincsen* (r. Ifj. Vidnyánszky Attila) című előadás folytatásaként is emlegethető, a Petőfi–Arany barátsága után a Kodály–Bartók, vagy az előadás szerint a Barbár B. és Barbár K. páros barátságát vitte színre az alkotócsapat. Ahogy a szinopszis is írja, az előadás nem törekedett történelmi hűségre, nem életeket akartak elmesélni, az *Iffjú barbárok* inkább olyan asszociációk sorozata, amit a Kodály és Bartók élete, tevékenysége inspirált. Olyan, mintha egy összművészeti színpadi esszé lenne, érzékletes képekkel, tablókkal, zenei asszociációkkal, és hogy a néző is követni tudja, mindezt Bodolai Balázs narráló hangja fűzi össze. Hamis megállapítás lenne, ha azt mondanám, hogy ez az előadás a magyar kultúra nevében született, bár a népi elemek Kodály és Bartók tevékenységéből kiindulva elengedhetetlen részét képezik az előadásnak, nem büszkeség, hanem kíváncsiság lengi be az apró játékkeret, arra keres válaszokat, hogy ma mit jelenthet ez a ránk hagyott hagyomány.

A történelmi múlt megértésére hasonló kísérletet tett a szombati *Magyarosaurus Dacus* című nagyváradi előadás is, Gianina Cărbunariu rendezésében. Nopcsa Ferenc paleontológus alakjának és életének színpadi ábrázolására különleges formát választottak az alkotók: a színpadon szinte mindenki Nopcsa Ferenc, vagy egyszerre vagy felváltva, ez jelenettől függ. Nopcsa személyiségének rétegeit pl. Nopcsa, a humanista; Nopcsa, az antiszemita egy-egy színész formálja meg, olyan, mintha rajzfilmfigurákat vagy avatarokat látnánk a színpadon. Az előadás rajzfilmes esztétikájára a díszlet és a jelmez (Irina Moscu) is ráerősít: óriási rajzolt díszletek jelzik a térváltást, a jelmezek pedig a pop-artos, neonos, kockamintás kortalan eklektika jegyében születtek.

A Figura Stúdió *Portugál* (r.: Tóth Árpád) című, a fesztivál utolsó előadását nézve, önkéntelenül is az ideai mottón kezdtem kattogni: amíg Masni (Máthé Barbara) nem tudja, milyen nagy a világ az ő kis faluján kívül, addig nem vágyódik el, de amint Bece (Fodor Alain Leonard) meséli kezd neki Portugáliáról, hirtelen szűkössé és fullasztóvá válik otthoni közege. De kiszakadni nem tud belőle, így lehet, jobb, ha nem is tud arról, hogy milyen a más. Az előadást nézve eszembe jutott egy másik fesztiválélményem: bár teljesen más műfaj és szociális kontextus, de a *Portugál*-hoz hasonló dilemmát dolgoz fel az a *Whaler Boy* (2020) című Philipp Yuryev-film, ami a 2021-es TIFF Filmfesztivál fődíjasa volt. Ajánlom!

Nem vagyok rutinos színházfesztivál-látogató, ezért meglepő volt, hogy egy sűrű hét mennyi mindent megkérdőjelez, és elárul a mostani színházi kultúráról, nézői attitűdről, a szakma működéséről. Nem vagyok rutinos fesztiválbeszámoló-író sem, így nem tudom, milyen egy frappáns utolsó mondat, de megköszönni, azt mindenképp szeretném. Köszönöm, hogy részt vehettem a drámÁN, és a szervezőknek a gondoskodást, remélem, jövőre ugyanott, ugyanakkor találkozunk.